

УДК 349.6:630:340.134(477)

О. О. САВЧУК,
аспірантка кафедри
земельного та аграрного права,
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

СТРУКТУРА ПРОЦЕДУРНИХ ПРАВОВІДНОСИН У ЛІСОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Розглянуто структуру процедурних лісових правовідносин у лісовому законодавстві України, визначено їх складові, зокрема суб'єкт, об'єкт та зміст, наведено їх загальну характеристику.

Ключові слова: лісові правовідносини, суб'єкт, об'єкт, зміст, лісова правоздатність.

У науковій літературі структура процедурних (процесуальних) правовідносин традиційно розглядалась у загальному плані. Але законодавство України зазнає певних змін, тому деякі питання потребують теоретичного осмислення та вдосконалення.

До структури процедурних лісових відносин входять суб'єкт, об'єкт та зміст цих правовідносин. Еколого-процесуальне правовідношення має складний правовий склад (структуру), що виражається в наявності декількох суб'єктів у правовідносинах, роль яких, як правило, неоднакова. Та чи інша правомочність одного суб'єкта і відповідний юридичний обов'язок іншого являє собою правовідносини в його найпростішому вигляді. Більш складне правовідношення характеризується тим, що кожен суб'єкт має по відношенню до іншого кілька правомочностей і відповідно кожен із суб'єктів несе перед іншим декілька юридичних обов'язків. Склад правовідносин ще більше ускладнюється, якщо в ньому беруть участь декілька суб'єктів [3, с. 80].

Під суб'єктом права розуміються індивіди, організації, громадські об'єднання, котрі в силу юридичних норм можуть виступати як носії суб'єктивних прав та обов'язків [2, с. 276].

Суб'єкти процесуальних відносин мають свої особливості. До числа суб'єктів процесуального права В. Н. Щеглов відносить: суди, судових

виконавців, прокурора, органи державного управління, громадські організації, громадян [11, с. 113-114]. Також існують й інші позиції, зокрема до них відносять судові органи та їх посадових осіб; осіб, які беруть участь у справі; осіб, які сприяють у здійсненні правосуддя [8, с. 109-110]. До числа суб'єктів адміністративно-процесуального права належать: громадяни; органи державного управління; державні підприємства, установи, організації; громадські організації та їх органи, що мають адміністративно-процесуальну правосуб'єктність; особи, що наділені адміністративними правами та обов'язками; інші особи та їх представники [9, с. 198]. Більш вузьке визначення запропоновано Е. Ф. Демським, який суб'єктами визначає осіб, котрі потенційно мають право (можуть) бути учасниками процесу за наявності відповідних юридичних фактів [6, с. 79]. До суб'єктів земельних правовідносин відносять державу, державні органи управління земельним фондом, землекористувачів (громадян, державні й громадські підприємства, установи, організації) [1, с. 73].

В юридичній літературі суб'єктів процесуальних (процедурних) правовідносин поділяють на безпосередньо зацікавлених у результатах юридичного процесу, тобто тих, захисту інтересів, реалізації суб'єктивних прав або юридичних повноважень, здійсненню юридичних обов'язків яких сприяє весь арсенал процесуальних способів, засобів і прийомів, а також на лідируючих суб'єктів, що виконують свої функції в «чужому» інтересі, з метою оптимального вирішення юридичної справи, що розглядається [12, с. 94].

Суб'єкти еколого-процесуальних правовідносин мають різний інтерес в еколого-правовому процесі й діють відповідно до свого інтересу. Крім того, певна частина суб'єктів таких відносин наділяється законодавством владними повноваженнями, необхідними для реалізації інтересу інших суб'єктів у вирішенні індивідуально-конкретних еколого-юридичних справ. А. П. Гетьман пропонує взяти за основу для класифікації суб'єктів еколого-процесуальних правовідносин поділ на безпосередньо зацікавлених і лідируючих суб'єктів, позначивши першу групу як основну, а другу – як допоміжну [3, с. 100].

До складу основних суб'єктів процедурних лісових правовідносин входять юридичні й фізичні особи. До юридичних осіб належать підприємства, установи, організації, сумісні підприємства, міжнародні об'єднання та організації за участі українських та іноземних юридичних осіб, підприємства, що належать іноземним інвесторам. До фізичних осіб відносяться громадяни України, іноземні громадяни, а також особи без громадянства.

Групу допоміжних суб'єктів складають органи державної влади та органи місцевого самоврядування загальної компетенції: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; органи місцевого самоврядування; районні державні адміністрації.

Також до цієї групи необхідно віднести органи виконавчої влади з управління лісовим господарством, наділені спеціальною компетенцією: Державне агентство лісових ресурсів України; Міністерство екології та природних ресурсів; Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Отже, суб'єктами процедурних лісових правовідносин є громадяни, юридичні особи, у тому числі іноземні, держава, органи державної влади та місцевого самоврядування які діють відповідно до законодавства України.

Суб'єкти процесуальних правовідносин пов'язані між собою корелятивними зв'язками, але щоб специфічний соціальний зв'язок такого типу не став тільки можливістю, передбаченою нормами процесуального права, суб'єкти процесуальних правовідносин повинні мати процесуальну правосуб'єктність, яка є загальною передумовою участі громадян, організацій у правовідносинах, являє собою встановлену законом можливість бути суб'єктом процесуальних правовідносин і охоплюється поняттям процесуальної правоздатності й процесуальної дієздатності. Процесуальна правоздатність – це встановлена законом можливість мати процесуальні права та обов'язки. Особливість процесуальної правоздатності полягає в тому, що вона виникає одночасно з правоздатністю в матеріальному праві, реалізація норм якого здійснюється в юридичному процесі [7, с. 216].

Лісовою процедурною правоздатністю виступає можливість мати права та обов'язки у сфері володіння, користування та розпорядження лісами, у сфері забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів. Під лісовою процедурною дієздатністю слід розуміти здатність своїми діями особисто набувати права та створювати відповідні обов'язки, тобто здійснювати дії, спрямовані на реалізацію прав на лісові ресурси.

В юридичній літературі під об'єктом еколого-процесуальних правовідносин розуміють діяльність учасників таких правовідносин, зміст яких визначається екологічним чинником, об'єктивно існуючою наявністю природних ресурсів, доквілля в цілому. Він має складну внутрішню структуру у вигляді основного (головного) і додаткового (супутного) елементів. Основним елементом є діяльність учасників еколого-процесуальних правовідносин. Вона визначається додатковим елементом, яким постає природне середовище або окремі природні ресурси [4, с. 69].

Коли мова йде про процедурні (процесуальні) лісові відносини необхідно враховувати їх нерозривний зв'язок з матеріальними лісовими правовідносинами. Вважається, що процесуальні правовідносини неможливо відокремити від матеріальних, так і об'єкт процесуальних правовідносин не може відрізнитися від об'єкта первинних матеріальних правовідносин [9, с. 70].

Деякі автори аналізуючи контрольне правовідношення, називали два аспекти його об'єкта – зовнішній і безпосередній. Зовнішній об'єкт (аспект) контрольного правовідношення – «те, з приводу чого» складається дані правовідносини, фактично він відповідає об'єкту матеріального правового правовідношення [5, с. 127]. У процедурних лісових правовідносинах зовнішнім об'єктом виступає їх виникнення з приводу володіння, користування та розпорядження лісами.

Безпосередній об'єкт (аспект) контрольного правовідношення – це «те, на що спрямовано» правовідношення, таким об'єктом виступає суб'єктивна діяльність контрольованих органів [5, с. 127]. Лісові правовідносини в свою

чергу спрямовані на забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

У процедурних лісових правовідносинах особливе значення має діяльність їх суб'єктів. Якщо говорити про суб'єктів лісових правовідносин, наділених владними повноваженнями, мова вже не йде про особисту матеріальну чи нематеріальну зацікавленість суб'єкта в процесі здійснення покладених на нього повноважень. Він діє в «чужому» інтересі – не просто механічно підводить конкретні обставини під загальну норму права, а самостійно визначає зміст прав та обов'язків учасників правовідношення з урахуванням специфіки обставин [10, с. 238].

Об'єкт процедурних лісових правовідносин має структуру, де основним (безпосереднім) елементом є послідовно здійснювана лісова процедурна (процесуальна) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб та інших суб'єктів лісових правовідносин з приводу володіння, користування та розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Отже, об'єктом процедурних лісових правовідносин виступає діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, що є учасниками таких відносин з приводу володіння, користування та розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

В юридичній літературі зазначається, що зміст еколого-процесуальних правовідносин являє собою сукупність взаємопов'язаних, кореспондуючих один одному еколого-процесуальних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, а також дій (поведінки) учасників цих правовідносин [4, с. 85].

Основними суб'єктивними правами в лісовому законодавстві є: право володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів. До прав і обов'язків належить право подання клопотання про надання у державну, комунальну або приватну власність ділянки лісу, або у постійне чи тимчасове користування

нею, а також ухвалення відповідними органами державної влади документів, що підтверджують право власності або користування лісом. Право державної власності на ліси набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів АРК, місцевих державних адміністрацій відповідно до закону (ч. 2 ст. 8 ЛКУ). Право комунальної власності реалізується територіальними громадами безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування (ч. 3 ст. 9 ЛКУ). Громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом. Громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі (частини 1, 2 ст. 12 ЛКУ).

Допоміжними суб'єктивними правами виступають право учасників отримати спеціальний дозвіл на використання лісових ресурсів – лісорубний квиток або лісовий квиток. Органи державного контролю за користуванням, відтворенням, охороною й захистом лісів здійснюють контроль за дотриманням встановленого законом порядку поводження та експлуатації лісу.

Додатковими суб'єктивними правами в лісовому законодавстві можна визначити право власників лісів і лісокористувачів у разі незгоди з рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, чи органу місцевого самоврядування подати позов для вирішення справи у суді.

Отже, під змістом лісових процедурних правовідносин слід розуміти права та обов'язки громадян, юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері володіння, користування та

розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Таким чином, як структуру процедурних лісових правовідносин слід розглядати: а) суб'єкти цих правовідносин, якими виступають громадяни, юридичні особи, в тому числі іноземні, держава, органи державної влади та місцевого самоврядування які діють відповідно до законодавства України; б) об'єкт – діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, що є учасниками таких відносин з приводу володіння, користування та розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів; в) зміст, що являє собою права та обов'язки громадян, юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері володіння, користування та розпорядження лісами та забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів.

Список літератури:

1. *Аксененок Г. А.* Земельные правоотношения СССР / Г. А. Аксененок. – М. : Юрид. лит., 1958. – 424 с.
2. *Алексеев С. С.* Проблемы теории права. – Т. 1. Основные вопросы общей теории права / С. С. Алексеев. – Свердловск : Свердлов. юрид. ун-т, 1972. – 395 с.
3. *Гетьман А. П.* Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве / А. П. Гетьман. – Х. : Основа, 1994. – 134 с.
4. *Гетьман А. П.* Вступ до теорії еколого-процесуального права України / А. П. Гетьман. – Х. : Основа, 1998. – 205 с.
5. *Горшенев В. М.* Контроль как правовая форма деятельности / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. – М. : Юрид. лит., 1987. – 176 с.
6. *Демський Е. Ф.* Адміністративне процесуальне право України / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
7. *Луцьянова Е. Г.* Теория процессуального права / Е. Г. Луцьянова. – 2-е изд., перераб. – М. : НОРМА, 2004. – 240 с.
8. Проблемы науки гражданского процессуального права / под. ред. проф. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2002. – 440 с.
9. *Сорокин В. Д.* Административно-процессуальные отношения / В. Д. Сорокин. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. – 75 с.
10. Соціологія права : навч. посіб. / О. М. Джужа, І. Г. Кириченко, В. С. Ковальський, С. М. Корецький [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
11. *Щеглов В. Н.* Гражданское процессуальное правоотношение / В. Н. Щеглов. – М. : Юрид. лит., 1966, 167 с.
12. Юридическая процессуальная форма. Теория и практика / под. ред. П. Е. Недбайло, В. М. Горшенева. – М. : Юрид. лит., 1976. – 280 с.

Савчук Е. А. Структура процедурных правоотношений в лесном законодательстве Украины.

В статье рассматривается структура процедурных лесных правоотношений в лесном законодательстве Украины. Определяются элементы указанных правоотношений, а именно субъекта, объекта и содержания, а также приводится их общая характеристика.

Ключевые слова: лесные правоотношения, субъект, объект, содержание, лесная правоспособность.

Savchuk E. A. Structure of procedural relationship in the forest law of Ukraine.

The paper describes the structure of procedural forest legal in the forest legislation of Ukraine. Identifies the elements of these relations, namely subject, object and content, and gives their general characteristics.

Key words: forest relationship, subject, object, content, timber capacity.